

ԱՆԱՀԻՏ ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

Եվրասիա միջազգային համալսարանի
իրավագիտության ֆակուլտետի հայցորդ

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԴԱՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ՀԱՐՑՈՒՄ

Սույն հոդվածը նվիրված է արհեստական բանականության ազդեցությանը ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետով երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման վրա: Հոդվածում ուսումնասիրվում են անձամբ պաշտպանվելու և իր ընտրած պաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու իրավունքների բովանդակությունը՝ ՄԻԵԿ-ի նախադեպային իրավունքի և ժամանակակից գիտական գրականության համատեքստում: Հատուկ ուշադրություն է դարձվում այն հարցին, թե արդյոք արհեստական բանականության գործիքները կարող են աջակցել իրավական տեղեկատվության հասանելիությանը և իրավաբանական օգնության համակարգերին՝ միաժամանակ չփոխարինելով որակավորված պաշտպանին: Վերլուծվում են արհեստական բանականության կիրառման ռիսկերը՝ իրավական օգնության պատրանքի ստեղծումը, սխալ կամ հորինված իրավական աղբյուրների օգտագործումը, գաղտնիության կորուստը, մասնագիտական կոմպետենտության և պատասխանատվության խնդիրները: Հոդվածում հիմնավորվում է, որ արհեստական բանականությունը կարող է լինել միայն օժանդակող գործիք, որի կիրառումը պետք է ուղեկցվի հստակ երաշխիքներով, մասնագիտական վերահսկողությամբ և վստահորդի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությամբ:

Հիմնարարներ- Արհեստական բանականություն, արդարադատություն, արդար դատաբնություն, դատական պաշտպանության իրավունք, փաստաբանական գաղտնիք:

Ներածություն

Արհեստական բանականության արագ զարգացումը նոր հարցեր է առաջադրում Մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև՝ ՄԻԵԿ) 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետով երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի իրացման համար: Եթե դասական ընկալմամբ այս իրավունքը կենտրոնացած էր անձի՝ անձամբ պաշտպանվելու, իր ընտրած պաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու կամ արդարադատության շահերից ելնելով անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորության վրա, ապա արհեստական բանականության պայմաններում առաջանում է նոր խնդիր. արդյո՞ք իրավական տեղեկատվության տեխնոլոգիական հասանելիությունը կարող է համարվել իրական իրավական օգնություն, և ի՞նչ սահմաններում կարող է Արհեստական բանականությունն օգտագործվել առանց դատավարական պաշտպանության երաշխիքները թուլացնելու:

Հոդվածի արդիականությունը պայմանավորված է նրանով, որ արհեստական բանականության գործիքներն արդեն օգտագործվում են իրավական տեղեկատվություն ստանալու, փաստաթղթեր կազմելու, դատավարական նյութեր վերլուծելու և փաստաբանների աշխատանքին օժանդակելու նպատակով: Դրանք կարող են բարձրացնել իրավական գրագիտությունը, աջակցել ինքնաներկայացվող անձանց և թեթևացնել ծանրաբեռնված իրա-

վաբանական օգնության համակարգերը: Միևնույն ժամանակ, արհեստական բանականության գործիքները կարող են ստեղծել «պաշտպանության պատրանք»՝ այնպիսի իրավիճակ, երբ անձը կարծես թե ստանում է իրավական աջակցություն, սակայն փաստացի զրկված է մասնագիտական, գաղտնի և պատասխանատվությամբ ապահովված իրավական օգնությունից: Նման ռիսկերը հատկապես սուր են քրեական վարույթում, որտեղ սխալ իրավական խորհուրդը, հորինված նախադեպերը, գաղտնի տվյալների փոխանցումը կամ պաշտպանի դերի տեխնոլոգիական փոխարինումը կարող են ազդել վարույթի արդարության վրա:

Մեթոդաբանություն

Հետազոտությունը իրականացվել է դոկտրինալ և համեմատական-իրավական մեթոդների կիրառմամբ: Դոկտրինալ մեթոդի միջոցով վերլուծվել են ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետի բովանդակությունը, Մարդու Իրավունքների Եվրոպական Դատարանի (այսուհետ՝ նաև՝ ՄԻԵԴ) համապատասխան նախադեպային իրավունքը և իրավաբանական օգնության արդյունավետության վերաբերյալ ձևավորված չափանիշները: Համեմատական-իրավական մեթոդը կիրառվել է արհեստական բանականության գործիքների օգտագործման վերաբերյալ օտարերկրյա դատական պրակտիկայի և գիտական գրականության ուսումնասիրության համար: Հետազոտության աղբյուրներն են ՄԻԵԿ-ը, ՄԻԵԴ-ի վճիռները, գիտական հոդված-

www.arcdadatumjournal.com

ները, ինչպես նաև այն դատական գործերը, որտեղ արհեստական բանականության օգտագործումը հանգեցրել է սխալ կամ կեղծ իրավական տեղեկատվության ներկայացման: Հավաքված նյութը վերլուծվել է այն հարցի շուրջ, թե արհեստական բանականության կիրառումը որ դեպքերում կարող է ուժեղացնել իրավական օգնությունը, և որ դեպքերում կարող է վտանգել դրա արդյունավետ, գաղտնի և մասնագիտական բնույթը:

Հիմնական Հետազոտություն

ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետի համաձայն՝ անձը իրավունք ունի «պաշտպանելու իրեն անձամբ կամ իր ընտրած դատապաշտպանների միջոցով կամ, եթե նա բավարար միջոցներ չունի դատապաշտպանի ծառայության դիմաց վճարելու համար, ունենալու անվճար նշանակված դատապաշտպան, երբ դա է պահանջում արդարադատության շահը»: Pakelli v Germany գործով ՄԻԵԿ-ը ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետը մեկնաբանեց որպես երեք փոխկապակցված երաշխիքների ամբողջություն՝ անձամբ պաշտպանվելու իրավունք, իր ընտրած պաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու իրավունք և որոշ պայմանների առկայության դեպքում անվճար իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք⁷: Սույն դրույթից կարելի է նկատել, որ այս կարգավորման հիմքում դրված է դատական պաշտպանության եղանակի ազատ ընտրության տրամաբանությունը: Այս դրույթը, սակայն, չի սահմանափակում ներկայացուցչի ներգրավումը պահանջելու կամ անձի նախընտրած ներկայացուցչի ներգրավումը չթույլատրելու դատարանի իրավասությունը, երբ դա է պահանջում արդարադատության շահը: Անձամբ պաշտպանվելու իրավունքը, որքան էլ կարևոր լինի մեղադրյալի դատավարական ինքնավարության համար, ենթադրում է նաև որոշակի նվազագույն երաշխիքներ: Այն գործում է դատաքննության արդարության ընդհանուր տրամաբանության ներքո և ենթադրում է, որ անձի ընտրությունը պետք է լինի իրական, գիտակցված և դատավարական առումով անվտանգ: Անձը պետք է գիտակցի իր ընտրության հետևանքները, հասկանա իրավաբանական օգնությունից հրաժարվելու ռիսկերը և ունենա իրական հնարավորություն⁸ արդյունավետ մասնակցելու դատավարությանը: Սակայն նույն տրամաբանությունից բխում է նաև հակառակ եզրակացությունը. եթե գործի հանգամանքները, անձի վիճակը կամ դատավարության բարդությունը պահանջում են մասնագիտական պաշտպանություն, անձամբ պաշտպանվելու իրավունքը չի կարող մեխանիկորեն գերակայել արդյունավետ պաշտպանության անհրաժեշտության և գործընթացի արդարությունն ապահովելու պահանջի նկատմամբ: Անձամբ պաշտպանվելու իրավունքի նկատմամբ ՄԻԵԿ-ի

այս մոտեցումը գիտական գրականության մեջ հակասական քննարկումների առարկա է դարձել: Քրիստոֆեր Գրեյը, օրինակ, այն դիտարկում է որպես անձամբ պաշտպանվելու իրավունքի սահմանափակման վիճելի օրինակ՝ ընդգծելով, որ նման մոտեցումը կարող է չափազանց մեծ հայեցողություն տալ պետությանը անձի դատական ինքնավարության⁹ հարցում: Մյուս կողմից, Բասսեթի⁷ և Չավոլիի⁶ վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ ինքնապաշտպանությունը, թեև կարևոր է մեղադրյալի ինքնավարության համար, կարող է սահմանափակվել այն դեպքում, երբ այն վտանգում է դատավարության պատշաճ ընթացքը կամ հենց մեղադրյալի շահերը: Այս քննարկման համար կարևոր է հասկանալ, որ անձամբ պաշտպանվելու հնարավորությունը ունի միանշանակ դրական կողմեր: Մասնավորապես, պետք է համաձայնել Չորգայի այն դիրքորոշմանը, որ հաճախ դատարանում անձամբ ներկայանալու իրավունքը օգտագործվում է այն անձանց կողմից, ովքեր չունեն ֆինանսական բավարար ռեսուրսներ ներկայացուցչի ծառայություններից օգտվելու համար: Հենց այս համատեքստում արհեստական բանականությունը կարող է ունենալ կարևոր դրական նշանակություն: Այն կարող է որոշ չափով մեղմել այն գործնական խոչընդոտները, որոնց բախվում են այն անձինք, ովքեր չունեն իրավաբանական խորհրդատվության կամ ներկայացուցչության հասանելիություն: Արհեստական բանականության գործիքները կարող են պարզ լեզվով բացատրել դատավարական իրավունքները, օգնել հասկանալ դատական փաստաթղթերի բովանդակությունը, կազմել փաստերի ժամանակագրություն, նախապատրաստել հարցեր, ուղղորդել անձին դեպի համապատասխան իրավական ընթացակարգեր և ընդհանուր պատկերացում տալ կիրառելի իրավական նորմերի մասին: Գրականության մեջ արհեստական բանականության այս ազդեցությունը կարելի է կապել արդարադատության հասանելիության ավելի լայն քննարկումների հետ: Քոլլին Չիենի և Միրիամ Կիմի աշխատանքը¹⁰, ինչպես նաև հանրային պաշտպանների փորձառության վերաբերյալ Չոնգի և համահեղինակների¹¹ ուսումնասիրությունը ցույց են տալիս, որ գեներատիվ արհեստական բանականության գործիքները կարող են ընդլայնել իրավական տեղեկատվության հասանելիությունը, նվազեցնել պարզ իրավական գործողությունների արժեքը և աջակցել ծանրաբեռնված իրավաբանական ծառայություններին: Այս մոտեցումը հնարավոր չէ հերքել: Իրավական համակարգի լեզուն շատ անձանց համար անհասկանալի է, իսկ փաստաբանական օգնությունը հաճախ թանկ և անհասանելի: Արհեստական բանականությունը կարող է օգնել անձին հասկանալ իր իրավունքները, կազմել փաստերի ժամանակագրություն, պատրաստել

www.aradaradatuluyjournal.com

հարցեր փաստաբանի հետ հանդիպման համար, գտնել համապատասխան պետական մարմինը կամ նախնական պատկերացում կազմել դատավարական ընթացակարգերի մասին: Այստեղ արհեստական բանականության դրական կողմը ակնհայտ է: Այն կարող է բարձրացնել իրավական գրագիտությունը, հատկապես ինքնապաշտպանվող անձանց համար: Այս իմաստով արհեստական բանականությունը կարող է լինել իրավական կողմնորոշման գործիք, որը նվազեցնում է դատավարության հանդեպ վախը և բարձրացնում անձի մասնակցության որակը:

Միևնույն ժամանակ, այս դրական ներուժը պետք է գնահատվի զգուշությամբ: Արհեստական բանականության տրամադրած աջակցությունը կարող է օգտակար լինել որպես նախնական կողմնորոշման, իրավական տեղեկատվության պարզեցման և փաստաթղթերի կազմակերպման միջոց, սակայն այն չի կարող նույնացվել մասնագիտական իրավաբանական ներկայացուցչության հետ: Իրավական խորհրդատվությունը ենթադրում է ոչ միայն նորմերի կամ ընթացակարգերի բացատրություն, այլև կոնկրետ գործի փաստերի գնահատում, ապացույցների վերլուծություն, դատավարական ռիսկերի կանխատեսում և ռազմավարական որոշում: Մեղադրյալին օրենքի տեքստը բացատրելը դեռ չի նշանակում ապահովել նրա պաշտպանությունը: Անգամ եթե արհեստական բանականության համակարգերը կարողանան անձին ապահովել դատավարական նշանակության ողջ տեղեկատվությամբ և փաստաթղթերով, անձի կողմից դրանց պատշաճ կիրառումը երաշխավորված չէ: Հատկապես նախաքննության փուլում իրավական խորհրդատվության բացակայությունը կարող է հանգեցնել անդառնալի սխալների¹²: Չունենալով բավարար գիտելիքներ, անձը կարող է չիմանալ անգամ ինչ հարց ուղղել արհեստական բանականության համակարգին, ընթացակարգային խնդիրները և իրավունքների ոտնահարումները վերհանելու նպատակով: Ավելին արհեստական բանականության համակարգերը կարող են ներկայացնել գոյություն չունեցող նախադեպեր, հնացած իրավական նորմեր, այլ պետության օրենսդրության վրա հիմնված խորհուրդներ կամ սխալ դատավարական քայլեր : Արդյունքում անձը կարող է բաց թողնել ժամկետ, սխալ ձևակերպել միջնորդություն, չվիճարկել կարևոր ապացույց կամ ընդունել իր համար վնասակար ռազմավարություն: Այս հարցում հատուկ նշանակություն ունի իրավաբանական օգնությունից հրաժարվելու ՄԻԵԴ-ի չափանիշը: Հրաժարումը պետք է լինի կամավոր, հստակ, տեղեկացված և ուղեկցվի նվազագույն երաշխիքներով: Այլ կերպ ասած՝ անձը ոչ միայն պետք է ասի, որ չի ցանկանում պաշտպան ներգրավել, այլ պետք է հասկանա, թե ինչից է հրաժարվում և ինչ

հետևանքներ կարող է ունենալ այդ որոշումը: Արհեստական բանականության համակարգերի տարածման պայմաններում, այս երաշխիքները պետք է ընդլայնվեն: Դատարանը պետք է ունենա պարտավորություն տեղեկացնելու անձանց մասնակարգերի վտանգների և թերությունների մասին, ներկայացնելով որ դրանք չեն նույնանում որակավորված փաստաբանի կողմից պաշտպանությանը: Կարևոր է նաև այն հանգամանքը, որ թերի ներկայացուցչության կամ ներկայացուցչի կողմից լուրջ սխալների դեպքում անձը ունի նորմատիվորեն ապահովված պաշտպանության և վնասների հատուցման միջոցներ: Արհեստական բանականության պարագայում, այս պաշտպանությունը հասանելի չէ¹⁴: Pishchalnikov-ի և Ibrahim-ի տրամաբանությունից բխում է, որ դատարանը պետք է պարզի՝ արդյոք անձը հասկանում է, որ արհեստական բանականությունը փաստաբան չէ, չի կրում մասնագիտական պատասխանատվություն, կարող է սխալվել, չի ապահովում փաստաբանական գաղտնիության նույն մակարդակը և չի կարող ներկայացնել նրան դատարանում:

Արհեստական բանականության համակարգերի օգնությամբ սեփական պաշտպանությունը նախապատրաստելը վտանգավոր է նաև հաղորդակցության գաղտնիության ապահովման տեսանկյունից: ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշման համաձայն՝ մեղադրյալի՝ իր պաշտպանի հետ գաղտնիության պայմաններում շփվելու իրավունքը ժողովրդավարական հասարակությունում արդար դատավարության հիմնական պահանջներից մեկն է և բխում է ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ կետի (գ) ենթակետից: Եթե փաստաբանը չկարողանա խորհրդակցել իր հաճախորդի հետ և նրանից գաղտնի հրահանգներ ստանալ առանց կողմնակի հսկողության, նրա օգնությունը կկորցնի իր օգտակարության մեծ մասը, մինչդեռ ՄԻԵԿ-ը միտված է երաշխավորել իրավունքների գործնական և արդյունավետ պաշտպանությունը : Արհեստական բանականության համակարգի օգնությամբ պաշտպանության նախապատրաստման համար անձը պետք է համակարգ ներբեռնի դատավարության համար նշանակություն ունեցող բոլոր տվյալները և փաստաթղթերը ներառյալ՝ գործի նյութեր, մեղադրանքի վերաբերյալ տվյալներ, վկաների անուններ, բժշկական կամ ֆինանսական տեղեկություններ, անձնական նամակագրություն կամ խոստովանական բնույթի տվյալներ: Եթե այդ տեղեկությունը մուտքագրվում է արտաքին համակարգ, կարող են առաջանալ տվյալների պահպանման, վերօգտագործման, երրորդ անձանց հասանելիության ռիսկեր: Հատկանշական է United States v Heppner 2026 գործը, որտեղ մեղադրյալը օգտագործել էր Անտրոպիկի Կլոդ համակարգը քրեական հետաքննության ընթացքում և պաշտպանությանը վերաբերող նյութեր պատրաս-

տելու նպատակով: Դատարանը որոշեց, որ արհեստական բանականության հաղորդակցությունները չեն պաշտպանվում փաստաբան-հաճախորդ գաղտնիության դոկտրինով, քանի որ Կլոդը փաստաբան չէ, հաղորդակցությունները գաղտնի չեն, և Կլոդի/Անտրոպիկի հետ տեղեկատվության փոխանակումը դիտվում էր որպես այն երրորդ կողմին կամավոր բացահայտելը: Reuters-ի իրավական վերլուծությունը մեջբերում է հիմնական կետը «նույնիսկ եթե Կլոդին մուտքագրված որոշ տեղեկություններ սկզբնապես գաղտնի էին, մեղադրյալը հրաժարվել է գաղտնիությունից՝ այն կիսելով Կլոդի և Անտրոպիկի հետ «ճիշտ այնպես, ինչպես եթե նա այն կիսեր որևէ այլ երրորդ կողմի հետ»¹⁶: Թեև այս գործը քննվել է ԱՄՆ-ում և չի արտահայտում ՄԻԵԴ-ի դիրքորոշումը, այնուամենայնիվ այն ցուցադրում է ոլորտում առկա այն մոտեցումը, որ արհեստական բանականության համակարգերը չեն դիտարկվում փաստաբան-հաճախորդ հարաբերությունների տրամաբանությամբ, անգամ եթե դրանք օգտագործվում են դատական պաշտպանության նպատակով:

Ստեֆան Տրեշելը, վերլուծելով ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) կետը, ցույց է տալիս, որ անձամբ պաշտպանվելու իրավունքը պետք է դիտարկել պաշտպանի օգնության իրավունքի ընդհանուր համակարգում, այլ ոչ թե որպես դրա այլընտրանք¹⁸: Օմկար Սիդիուս ևս նշում է, որ անձամբ պաշտպանվելու ընտրությունը ենթադրում է որոշակի դատավարական պատասխանատվություն¹⁹: Իրավական համակարգը բարդ է, քրեական դատավարությունը ունի խիստ կանոններ, ժամկետներ և սպացուցողական մեխանիզմներ, և ոչ մասնագետ անձը կարող է չհասկանալ իր որոշումների հետևանքները: Անձամբ պաշտպանվելու իրավունքը պետք է հարգվի, բայց այն չպետք է վերածվի անձին անպաշտպան թողնելու մեխանիզմի: Դատարանները և պետական մարմինները չպետք է օգտագործեն արհեստական բանականության համակարգերի առկայության փաստը, անձանց հասանելի իրավաբանական օգնությունը մերժելու համար: Այս գործիքները կարող են օգտակար լինել այն անձանց համար, ովքեր փաստացի գրկված են իրավական օգնությունից, սակայն դրա կիրառումը չպետք է ստեղծի այն տպավորությունը, թե անձը ստացել է այնպիսի պաշտպանություն, որը համարժեք է որակավորված պաշտպանի օգնությանը:

ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետով երաշխավորված իր ընտրած պաշտպանի միջոցով պաշտպանվելու իրավունքի տեսակետից նույնպես արհեստական բանականության համակարգերը կարող են լինել խնդրահարույց: Պաշտպանի իրավունքը ձևական չէ և ենթադրում է մասնագիտական, անկախ, գաղտնի իրավական օգնություն²⁰:

Այստեղ «պաշտպան» հասկացությունը նշանակում է ոչ թե պարզապես այն անձը կամ համակարգը, որը կարող է իրավական բնույթի պատասխան տալ, այլ այն մասնագիտական կարգավիճակ ունեցող անձը, որը լիազորված է իրականացնել ներկայացուցչություն, ենթարկվում է որակավորման, էթիկայի, գաղտնիության, շահերի բախման բացառման և կարգապահական պատասխանատվության կանոններին²¹: «Artico v Italy» գործով ՄԻԵԿ-ը շեշտել է, որ Կոնվենցիան երաշխավորում է ոչ թե պաշտպանի զուտ նշանակումը, այլ նրա իրական «օգնությունը»²²: Պաշտպանի ձևական առկայությունը դեռևս բավարար չէ, եթե նա փաստացի չի իրականացնում վստահորդի շահերի պաշտպանություն: Այս մոտեցումը առանձնահատուկ նշանակություն ունի արհեստական բանականության համատեքստում, քանի որ այն թույլ է տալիս տարբերակել իրավական օգնության արտաքին տեսքը և դրա իրական բովանդակությունը: Իրավաբանական օգնության որակի թերությունները կարող են հանգեցնել ՄԻԵԿ-ի 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի (գ) ենթակետի ոտնահարմանը²³: Պետությունը կամ դատարանը չեն կարող բավարարվել նրանով, որ անձը պաշտպան ունի: Պետք է գնահատվի՝ արդյոք այդ պաշտպանի գործողությունները կամ անգործությունը չեն հանգեցրել իրավաբանական օգնության անարդյունավետության: Արհեստական բանականության գործիքների կիրառումը փաստաբանների կողմից առաջ է բերում պատշաճ ներկայացուցչություն ապահովելու պարտավորության վտանգ: Այս վտանգը գործնականում առավել տեսանելի դարձավ Mata v Avianca Inc և Park v Kim գործերով: Mata v Avianca Inc գործով փաստաբանները դատարան էին ներկայացրել դատավարական փաստաթուղթ, որը պարունակում էր ChatGPT-ի միջոցով ստեղծված գոյություն չունեցող դատական ակտեր և դրանցից ենթադրյալ մեջբերումներ: Դատարանը արձանագրեց, որ փաստաբանները հիմնվել էին գոյություն չունեցող նախադեպերի վրա և նրանց նկատմամբ կիրառեց սանկցիաներ՝ ընդգծելով, որ արհեստական բանականության գործիքի օգտագործումը չի վերացնում փաստաբանի պարտականությունը ստուգելու դատարան ներկայացվող իրավական աղբյուրների խկությունը²⁴: Նմանատիպ խնդիր առաջացավ նաև Park v Kim գործով, որտեղ դատարանը նշեց, որ փաստաբանը հղում էր կատարել ChatGPT-ի կողմից ստեղծված գոյություն չունեցող նահանգային դատական ակտի և չէր ստուգել դրա իրական լինելը: Դատարանը մասն վարքագիծը գնահատեց որպես փաստաբանական ցածր մակարդակի գործողություն և հիմնական պարտականությունների խախտում և հարցը փոխանցեց Դատարանի կարգապահական հանձնաժողովին²⁵:

Ընտրված պաշտպանի իրավունքը կապված է

վստահության, տեղեկացված ընտրության և պաշտպանական հարաբերության իրական բնույթի հետ²⁶ : Անձը պետք է ունենա հնարավորություն վստահելու այն մասնագետին, որը ներկայացնում է իր շահերը: Արհեստական բանականության օգտագործման պայմաններում առաջանում է հետևյալ հիմնահարցը. եթե անձը ընտրել է պաշտպան, բայց այդ պաշտպանը իր աշխատանքի զգալի մասը հանձնում է արհեստական բանականության համակարգին, արդյոք վստահորդը շարունակում է ստանալ իր ընտրած պաշտպանի անձնական, մասնագիտական և պատասխանատու օգնությունը: Այս հարցը հատկապես կարևոր է այն դեպքերում, երբ վստահորդը տեղյակ չէ, որ իր գործի նյութերը կամ պաշտպանական փաստաթղթերը մշակվել են արհեստական բանականության գործիքի միջոցով:

Ընդհանուր առմամբ, դատական պաշտպանության համատեքստում արհեստական բանականության օգտագործման հարցի շուրջ ձևավորված են մի շարք գիտական մոտեցումներ և կարծիքներ: Բանավեճի մի կողմը արհեստական բանականությունը դիտարկում է որպես օգտակար գործիք՝ իրավաբանական աշխատանքը լրացնելու, արդյունավետությունը բարելավելու և իրավաբանական ծառայություններին հասանելիությունը ընդլայնելու համար: Մյուս կողմը շեշտում է, որ արհեստական բանականությունը կարող է խաթարել իրավաբանական ներկայացուցչության հիմնական էությունը՝ կոմպետենտությունը, զաղտնիությունը, մասնագիտական դատողությունը, հաշվետվողականությունը և հաճախորդի նկատմամբ հավատարմությունը:

Ավելի լավատեսական մոտեցումը զարգացնում են Արմուրն, Պարնհամը և Սակոն՝ «augmented lawyering» հասկացության միջոցով: Նրանց հիմնական պնդումն այն է, որ արհեստական բանականությունը ոչ թե փոխարինում է իրավաբանին, այլ վերափոխում է իրավաբանական աշխատանքի կազմակերպման եղանակը՝ ազդելով իրական հետազոտության, փաստաթղթերի ուսումնասիրության, նախագծերի կազմման և տեղեկատվության կառավարման վրա²⁷ : Այս մոտեցումը համոզիչ է, քանի որ իրավական ներկայացուցչությունն արդեն իսկ ներառում է տեղեկատվության լայնածավալ մշակում, որը կարող է տեխնոլոգիայի միջոցով դառնալ ավելի արագ, համակարգված և արդյունավետ:

Մասկինդը զարգացնում է ավելի լայն կառուցվածքային մոտեցում: Նա պնդում է, որ ավանդական իրավաբանական ծառայությունները հաճախ չափազանց թանկ են, դանդաղ և դժվար հասանելի, իսկ տեխնոլոգիան կարող է իրավաբանական օգնությունը դարձնել ավելի հասանելի²⁸ : Նրա աշխատանքը հատկապես կարևոր է ծանրաբեռնված

իրավաբանական օգնության համակարգերի տեսանկյունից, որտեղ արհեստական բանականության համակարգերը կարող են նվազեցնել կրկնվող և տեխնիկական բնույթի աշխատանքը՝ թույլ տալով իրավաբաններին կենտրոնանալ ավելի բարդ խնդիրների վրա: Այնուամենայնիվ, նրա փաստարկն ավելի համոզիչ է իրավաբանական ծառայությունների մատուցման ընդհանուր համակարգի, քան կոնկրետ քրեական պաշտպանության համատեքստում: ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետի շրջանակում ծառայությունների հասանելիությունը ինքնին բավարար չէ: Որոշիչ հարցն այն է, թե արդյոք տրամադրվող օգնությունը մնում է արդյունավետ և զաղտնի:

Սուրդենի աշխատանքն ավելի զուսպ է մեկնաբանում արհեստական բանականության օգտակարությունը: Նա բացատրում է, որ մեքենայական ուսուցման համակարգերը արդյունավետ են օրինաչափությունների ճանաչման, դասակարգման և կանխատեսման մեջ, բայց չպետք է շփոթել մարդկային իրավական դատողության հետ: Արհեստական բանականությունը կարող է օգնել փաստաբաններին համապատասխան նյութերը նույնականացնելու կամ տեղեկատվությունը կազմակերպելու հարցում, բայց այն մասնագիտական իմաստով իրավական դատողություն չի իրականացնում²⁹ : Հետևաբար, Սուրդենի վերլուծությունը հաստատում է այն տեսակետը, որ արհեստական բանականությունը կարող է բարելավել իրավաբանական աշխատանքի որոշ մասեր՝ առանց փաստաբանի փոխարինող դառնալու: Ռեմուսը և Լևին նույնպես դեմ են այն չափազանցված պնդումներին, որ փաստաբաններին կփոխարինի ավտոմատացումը: Նրանք պնդում են, որ շատ իրավական խնդիրներ հեշտությամբ չեն կարող վերածվել ավտոմատացման, քանի որ իրավաբանական աշխատանքը ներառում է միջանձնային դատողություն, փաստական գնահատում, բանակցություններ, ռազմավարություն և էթիկական պատասխանատվություն³⁰ : Նրանց փաստարկը հատկապես օգտակար է 6(3)(գ) հոդվածի համար, քանի որ քրեական պաշտպանությունը միայն իրավական հետազոտության տեխնիկական գործողություն չէ: Այն պահանջում է, որ փաստաբանը հասկանա հաճախորդի դիրքորոշումը, գնահատի ռիսկերը, որոշի ռազմավարություն և արձագանքի ընթացակարգային զարգացումներին: Արհեստական բանականությունը կարող է օգնել առանձին առաջադրանքների հետ, բայց այն չի կարող վերարտադրել փաստաբանի ամբողջ մասնագիտական գործառույթը: Բրեշիան զարգացնում է այս կետը՝ հարցնելով, թե ինչու են կայանում փաստաբանների կարևորությունը, երբ տեխնոլոգիան կարող է կատարել իրավական առաջադրանքներ: Նա, ինչպես նախորդիվ մեջբերված հեղինակները, պնդում է, որ փաստա-

բանի արժեքը գնալով ավելի շատ կայանում է դատողության, ռազմավարության, էթիկական պատասխանատվության, հաճախորդի հետ հաղորդակցման և բարդ մարդկային խնդիրները կառավարելու ունակության մեջ³¹։ Այս դիրքորոշումը հատկապես համոզիչ է մեր վերոգրյալ այն դիրքորոշման համար որ արհեստական բանականությունը չի փոխարինում փաստաբաններին և այդ տարբերությունները պետք է հստակ ներկայացվեն այն անձանց, ովքեր այս հիմքով ցանկանում են հրաժարվել ներկայացուցչի ներգրավվածից։

Չիենը և Կիմը ներկայացնում են ամենակարևոր փորձարարական փաստարկներից մեկը՝ ի պաշտպանություն իրավաբանական օգնության ոլորտում արհեստական բանականության դրական դերի։ Նրանց ուսումնասիրությունը պարզել է, որ գեներատիվ արհեստական բանականությունը կարող է օժանդակել իրավաբանական օգնության մասնագետներին ամփոփման, նախագծման, թարգմանության, գաղափարների փոխանակման, փաստաթղթերի կազմակերպման և հաճախորդների հետ առօրյա աշխատանքի հարցում³²։ Նրանց ներդրումը կարևոր է, քանի որ այն արհեստական բանականությունը անմիջականորեն կապում է արդարադատության հասանելիության հետ։ Հոդված 6(3)(գ)-ի համատեքստում սա հաստատում է այն փաստարկը, որ արհեստական բանականությունը կարող է բարելավել իրավաբանական օգնության որակը և մատչելիությունը, որտեղ փաստաբանները մնում են պատասխանատու դրա արդյունքների վերանայման և կիրառման համար։ Միաժամանակ Չոյի, Մոնահանի և Շվարցի աշխատանքը ցույց է տալիս այս համակարգերի թուլությունները։ Համաձայն նրանց ուսումնասիրությանը՝ արհեստական բանականությունը կարող է զգալիորեն բարելավել փաստաբանների աշխատանքի արագությունը, մինչդեռ որակի բարելավումները ավելի սահմանափակ և անհավասար են³³։ Այս եզրակացությունը շատ կարևոր է։ Այն ցույց է տալիս, որ արհեստական բանականությունը կարող է իրավաբանական աշխատանքն ավելի արագ դարձնել, բայց ոչ պարտադիր կերպով ավելի լավ։ Հոդված 6(3)(գ)-ի համար արագությունը արժեքավոր է միայն այն դեպքում, եթե այն չի վտանգում ճշգրտությունը, գաղտնիությունը կամ մասնագիտական դատողությունը։ Հետևաբար, փորձարարական ապացույցները հաստատում են արհեստական բանականության օգտագործումը որպես արդյունավետության գործիք, բայց ոչ որպես ապացույց, որ արհեստական բանականության կողմից ստեղծված աշխատանքը համարժեք է փաստաբանի կողմից տրամադրված օգնությանը։

Գիտական այս քննարկման հակառակ կողմի չի ժխտում արհեստական բանականության օգտակարությունը, սակայն պնդում է, որ դրա օգտագոր-

ծումը փաստաբանների կողմից լուրջ ռիսկեր է ստեղծում իրավական էթիկայի և մասնագիտական պատասխանատվության համար։ Թերզիդուի աշխատանքը այս առումով ամենաարդիականներից մեկն է։ Նա ուսումնասիրում է, թե ինչպես է գեներատիվ արհեստական բանականությունը ազդում փաստաբանների կոմպետենտության և գաղտնիության պարտականությունների վրա, և հստակորեն զգուշացնում է, որ հաճախորդի տեղեկատվության մշակումը գեներատիվ արհեստական բանականության համակարգերի միջոցով կարող է վտանգել գաղտնիությունը, եթե այդ տեղեկատվությունը բացահայտվի երրորդ կողմերին, այդ թվում՝ արհեստական բանականության մատակարարներին³⁴։ Նրա դիրքորոշումը հատկապես համոզիչ է, քանի որ այն արհեստական բանականության ռիսկեր կապում է իրավաբանական ներկայացուցչության հիմնական պարտականությունների հետ։ Հոդված 6(3)(գ)-ի տեսանկյունից սա նշանակում է, որ արհեստական բանականության օգտագործումը խնդրահարույց է դառնում, երբ այն սպառնում է հաճախորդի գաղտնի, կոմպետենտ և մասնագիտորեն վերահսկվող իրավաբանական օգնություն ստանալու հնարավորությանը։ Քոնլիի աշխատանքն ավելի ուղղակիորեն է կենտրոնանում կոմպետենտության պարտականության վրա։ Նա հարցնում է, թե ինչ է նշանակում փաստաբանի կողմից գեներատիվ արհեստական բանականության ընդունելի կիրառումը և ինչքանով փաստաբանը պետք է տիրապետի սույն տեխնոլոգիայի առանձնահատկություններին նախքան այն օգտագործելը³⁵։ Իրավաբանը առնվազն պետք է հասկանա, որ գեներատիվ արհեստական բանականությունը կարող է ստեղծել կեղծ մեջբերումներ, հնացած իրավական առաջարկներ, սխալ իրավասությունների վերլուծություն կամ մոլորեցնող ռազմավարական առաջարկներ։ Հետևաբար, Քոնլիի աշխատանքը հաստատում է այն փաստարկը, որ ժամանակակից փաստաբանական հմտությունները ներառում է տեխնոլոգիաների տիրապետումը։

Գարոնը նույնպես գեներատիվ արհեստական բանականությունը դիտարկում է որպես փաստաբանի պատասխանատվության հարց։ Նա շեշտը դնում է գաղտնիության, կիրքերանվտանգության, տեխնոլոգիական կոմպետենտության, նոր գործիքների օգտագործման զգուշության և հաճախորդի հետ պատշաճ հաղորդակցության վրա։ Սա կարևոր է, քանի որ այն արհեստական բանականությունը տեղադրում է առկա մասնագիտական պարտավորությունների շրջանակներում։ Իրավաբանը մնում է մասնագիտական գործող անձ, նույնիսկ երբ մեքենան նպաստում է աշխատանքային արդյունքին³⁶։ Այս առումով Գարոնի դիրքորոշումը աջակցում է այն սկզբունքին, որ արհեստական բանականությունը չի ընդհատում մասնագիտա-

www.aradaradattutyunjournal.com

կան պատասխանատվության շրջան: Եթե փաստաբանը արհեստական բանականություն է օգտագործում հաճախորդի գործում, ապա փաստաբանը մնում է պատասխանատու այդ օգտագործումը վերահսկելու, ստուգելու և բացատրելու համար:

Ուերը առաջարկում է ավելի տեսական և էթիկական քննադատություն: Նա պնդում է, որ ներկայիս գեներատիվ արհեստական բանականությունը էթիկապես անհամատեղելի է փաստաբանական գործունեության հետ՝ կոմպետենտության, ազնվության և էթիկական չափանիշներին համապատասխանության հետ կապված մտահոգությունների պատճառով: Նա վերհանում է մի խնդիր, որը հաճախ դուրս է մնում գիտական վեճերի շրջանակից: Մասնավորապես՝ փաստաբանությունը ներառում է գործնական իմաստություն, ազնվություն և իրավիճակային դատողություն: Այն խորապես հիմնված է էթիկական կանոնների վրա: Հենց այս պատճառով է, որ շատ երկրներում փաստաբանների որակը գնահատվում է նրանց վարքագծի հիման վրա: Արհեստական բանականությունը ներկայումս չի գործում այս տրամաբանությամբ³⁷:

Հետևաբար առավել հիմնավոր մոտեցումն ոչ թե դատական պաշտպանության հարցում արհեստական բանականության կիրառումը բացառելն է, այլ դրա՝ պաշտպանի փոխարինման գաղափարը մերժելը: Արհեստական բանականության միջոցով իրավաբանական աշխատանքի կատարելագործման վերաբերյալ գրականությունը համոզիչ է այնքանով, որքանով ցույց է տալիս, որ արհեստական բանականությունը կարող է բարելավել իրավաբանական ծառայությունների մատուցումը՝ արագացնելով իրավական հետազոտությունը, աջակցելով փաստաթղթերի նախագծմանը, մեծածավալ նյութերի կազմակերպմանը, իրավաբանական օգնության համակարգերին և իրավական գիտելիքի հասանելիության ընդլայնմանը, երբ այն կիրառվում է կոմպետենտ իրավաբանի կողմից՝ որպես օժանդակ գործիք և գտնվում է վերջինիս վերահսկման ներքո:

Վերոգրյալ վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ անհրաժեշտ է ապահովել, որ արհեստական բանականության գործիքների կիրառումը ուղեկցվի պարտադիր, տեսանելի և պարզ լեզվով ձևակերպված նախազգուշացումներով, որոնք հստակ կարձանագրեն, որ տվյալ համակարգը փաստաբան չէ, չի ներկայացնում անձին դատարանում, կարող է սխալվել, չի ապահովում փաստաբանական գաղտնիության լիարժեք երաշխիքներ և չի փոխարինում իրավաբանական օգնությանը: Այդ նախազգուշացումները չպետք է թաքնված լինեն օգտագործման պայմանների երկար և դժվարամատչելի տեքստում, այլ պետք է հայտնվեն հենց այն պահին, երբ անձը ցանկանում է մուտքագրել գործի զգայուն տվյալներ կամ ստանալ դատավարական

որոշման վերաբերյալ ուղղորդում: Նման մոտեցումը անհրաժեշտ է, քանի որ արհեստական բանականության գործիքների օգտագործումը կարող է ստեղծել իրավական օգնության տպավորություն, իսկ անձի տեղեկացված ընտրությունը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ նա հասկանում է ոչ միայն իր դատավարական իրավունքները, այլ նաև այն տեխնոլոգիական գործիքի սահմանափակումները, որի վրա հիմնվում է: Միաժամանակ անհրաժեշտ է նաև սահմանել բարձր ռիսկային իրավիճակների շրջանակ, որտեղ արհեստական բանականության գործիքների կողմից պատրաստված պաշտպանությունը չի կարող համարվել բավարար: Այդպիսի իրավիճակներ կարող են լինել ծանր մեղադրանքները, ազատագրկման իրական ռիսկը, անչափահաս մեղադրյալի մասնակցությունը, հոգեկան կամ ճանաչողական դժվարությունները, լեզվական խոչընդոտները, բարդ ապացուցողական հարցերը և այլն: Այս դեպքերում դատարանը պետք է գնահատի ՄԻԵԴ-ի կողմից սահմանված չափանիշների և ներպետական օրենսդրության համաձայն՝ թե արդյոք արդարադատության շահը չի պահանջում պաշտպանի պարտադիր ներգրավում:

Եզրակացություն

Ամփոփելով՝ անհրաժեշտ է արձանագրել, որ արհեստական բանականության ազդեցությունը ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետով երաշխավորված դատական պաշտպանության իրավունքի վրա ունի երկակի բնույթ: Մի կողմից՝ արհեստական բանականությունը կարող է բարձրացնել իրավական տեղեկատվության հասանելիությունը, աջակցել անձամբ պաշտպանվող անձանց, արագացնել իրավական հետազոտությունը, փաստաթղթերի մշակումը և ծանրաբեռնված իրավաբանական օգնության համակարգերի աշխատանքը: Մյուս կողմից՝ այն կարող է ստեղծել իրավական օգնության «տպավորություն», եթե անձը կամ նույնիսկ պաշտպանը արհեստական բանականության արդյունքները ընկալում են որպես մասնագիտական իրավական ներկայացուցչությանը համարժեք աջակցություն: Հոդվածի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ արհեստական բանականությունը չի կարող համարվել պաշտպանի համարժեք գործիք ՄԻԵԿ 6-րդ հոդվածի 3-րդ մասի «գ» կետի իմաստով, քանի որ չունի մասնագիտական որակավորում, անկախություն, գաղտնիության պարտականություն, հավատարմություն և պատասխանատվություն: Ուստի առավել հիմնավոր մոտեցումն այն է, որ արհեստական բանականությունը պետք է դիտարկվի որպես օժանդակ գործիք, որը կարող է ուժեղացնել դատական պաշտպանությունը միայն այն դեպքում, երբ դրա կիրառումը ենթարկվում է մարդու մասնագիտական վերահսկո-

ղությանը, ուղեկցվում է արդյունքների պարտադիր ստուգմամբ, վստահորդի գաղտնիության պաշտպանությամբ, ռիսկերի վերաբերյալ հստակ տեղեկացմամբ և բարձր ռիսկային իրավիճակներում պաշտպանի պարտադիր ներգրավման գնահատմամբ: Այսպիսով, արհեստական բանականության կիրառման կարգավորումը պետք է ուղղված լինի ոչ թե տեխնոլոգիայի բացառմանը, այլ այնպիսի

երաշխիքների ձևավորմանը, որոնք թույլ կտան օգտվել դրա դրական հնարավորություններից՝ չթուլացնելով իրավական օգնության գործնական, արդյունավետ, գաղտնի և մասնագիտական պատասխանատվությամբ ապահովված բնույթը:

¹ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Article 6 § 3(c), Rome, 4 November 1950, as amended by Protocols Nos. 11, 14 and 15, հասանելի է՝ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG?, վերջին անգամ՝ 2026թ. ապրիլի 27:

² Pakelli v Germany, no. 8398/78, judgment of 25 April 1983, § 31.

³ Correia de Matos v Portugal [GC], no. 56402/12, judgment of 4 April 2018, § 122.

⁴ Pishchalnikov v Russia, no. 7025/04, judgment of 24 September 2009, § 77.

⁵ Correia de Matos v Portugal [GC], no. 56402/12, judgment of 4 April 2018.

⁶ Gray C. The right to defend oneself in person in criminal proceedings: Correia de Matos v Portugal. *European Human Rights Law Review*, 2018, No. 4, pp. 393-396.

⁷ Bassett P. The right to self-representation before International Criminal Tribunals, while not absolute, should only be denied in limited circumstances. *Northern Ireland Legal Quarterly*, 2011, Vol. 62, No. 3, pp. 235-247.

⁸ Zavoli I. The right to self-representation in international criminal Justice: Between Legal Fairness and Judicial Effectiveness. *Diritto Penale Contemporaneo*, 17 July 2014. Available at:

https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/1405525080ZAVOLI_2014.pdf, վերջին անգամ՝ 2026թ. Մայիսի 3:

⁹ Zorza R. The Disconnect Between the Requirements of Judicial Neutrality and Those of the Appearance of Neutrality When Parties Appear Pro Se: Causes, Solutions, Recommendations, and Implications. *Georgetown Journal of Legal Ethics*, 2004, Vol. 17, p. 423.

¹⁰ Chien C. V., Kim M. Generative AI and Legal Aid: Results from a Field Study and 100 Use Cases to Bridge the Access to Justice Gap. *Loyola of Los Angeles Law Review*, 2025, Vol. 57, No. 4.

¹¹ Irene Cheong et al., “How Can AI Augment Access to Justice? Public Defenders’ Perspectives on AI Adoption”, arXiv, 2026.

¹² Graham L. Case Comment: *Beuze v Belgium* (Application No. 71409/10). Available at:

<https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/289806>, վերջին անգամ՝ 2026թ. Մայիսի 3:

¹³ Villasenor J. Generative Artificial Intelligence and the Practice of Law: Impact, Opportunities, and Risks. *Minnesota Journal of Law, Science & Technology*, 2024, Vol. 25, p. 25.

¹⁴ *Artico v Italy* App no 6694/74 (ECtHR, 13 May 1980) § 33; *Daud v Portugal* App no 22600/93 (ECtHR, 21 April 1998) § 38; *Czekalla v Portugal* App no 38830/97 (ECtHR, 10 October 2002) §§ 59-71; Anneli Soo, ‘An Individual’s Right to the Effective Assistance of Counsel versus the Independence of Counsel: What Can the Estonian Courts Do in Case of Ineffective Assistance of Counsel in Criminal Proceedings?’ (2010) 17 *Juridica International* 252, 258-259; Benjamin K Brimo, ‘How Should Legal Ethics Rules Apply When Artificial Intelligence Assists Pro Se Litigants?’ (2022) 35 *Georgetown Journal of Legal Ethics* 225; Addison D Vyas, ‘Against an AI Privilege’ (2025) *Harvard Journal of Law & Technology Digest*.

¹⁵ *S v Switzerland*, no. 12629/87, judgment of 28 November 1991, § 48.

¹⁶ *United States v. Heppner*, No. 25 CR. 503 (JSR), 2026 WL 436479 (S.D.N.Y. Feb. 17, 2026).

¹⁷ Ravi S., McClure J. Artificial intelligence tools: A third party by any other name? Reuters, 24 March 2026. Available at: <https://www.reuters.com/legal/transactional/artificial-intelligence-tools-third-party-by-any-other-name—pracin-2026-03-24/>, վերջին անգամ՝ 2026թ. Մայիսի 3:

¹⁸ Trechsel S. *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford University Press, Oxford, 2005. *Collected Courses of the Academy of European Law*, Vol. XII/3.

¹⁹ Sidhu O. *The Concept of Equality of Arms in Criminal Proceedings under Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Intersentia, Cambridge, 2017. DOI: 10.1017/9781780687452.

²⁰ *Artico v Italy*, no. 6694/74, judgment of 13 May 1980, § 33.

- ²¹ Artico v Italy App no 6694/74 (ECtHR, 13 May 1980); Beuze v Belgium App no 71409/10 (ECtHR [GC], 9 November 2018); United Nations, Basic Principles on the Role of Lawyers (1990); CCBE, Charter of Core Principles of the European Legal Profession and Code of Conduct for European Lawyers (2019).
- ²² Artico v Italy, no. 6694/74, judgment of 13 May 1980, § 33.
- ²³ Daud v Portugal, no. 22600/93, judgment of 21 April 1998; Czekalla v Portugal, no. 38830/97, judgment of 10 October 2002.
- ²⁴ Mata v Avianca Inc, 678 F Supp 3d 443 (SDNY 2023)
- ²⁵ Park v Kim, No 22-2057 (2d Cir, 30 January 2024)
- ²⁶ Dvorski v Croatia [GC], no. 25703/11, judgment of 20 October 2015, §§ 79-101.
- ²⁷ Armour J., Parnham R., Sako M. Augmented Lawyering. University of Illinois Law Review, 2022, p. 71.
- ²⁸ Susskind R. Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future. 3rd edn, Oxford, Oxford University Press, 2023. Online edn, Oxford Law Pro, 14 May 2025. DOI: 10.1093/9780192864727.001.0001.
- ²⁹ Surden H. Machine Learning and Law. Washington Law Review, 2014, Vol. 89, p. 87.
- ³⁰ Remus D., Levy F. Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law. Georgetown Journal of Legal Ethics, 2017, Vol. 30, p. 501.
- ³¹ Brescia R. H. What's a Lawyer For? Artificial Intelligence and Third-Wave Lawyering. Florida State University Law Review, 2024, Vol. 51, No. 3, pp. 543-596.
- ³² Chien C. V., Kim M. Generative AI and Legal Aid: Results from a Field Study and 100 Use Cases to Bridge the Access to Justice Gap. Loyola of Los Angeles Law Review, 2025, Vol. 57, No. 4.
- ³³ Choi J. H., Monahan A., Schwarcz D. Lawyering in the Age of Artificial Intelligence. Minnesota Law Review, 2024, Vol. 109. Minnesota Legal Studies Research Paper No. 23-31. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4626276>. DOI: 10.2139/ssrn.4626276.
- ³⁴ Terzidou K. Generative AI systems in legal practice offering quality legal services while upholding legal ethics. International Journal of Law in Context, 2025, Vol. 21, No. 3, pp. 431-452. DOI: 10.1017/S1744552325000047.
- ³⁵ Conley A. Understanding the Duty of Competence for Attorneys Using Generative AI. North Carolina Journal of Law & Technology, 2025, Vol. 27, p. 65.
- ³⁶ Garon J. M. Ethics 3.0 - Attorney Responsibility in the Age of Generative AI. The Business Lawyer, 2023, Vol. 79, No. 1, pp. 209-220. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4746102>
- ³⁷ Webb J. Generative Artificial Intelligence in Legal Practice: Epistemic Expertise, Unethical AI, and the Role of Virtue. Minds and Machines, 2026, Vol. 36, Article 19. DOI: 10.1007/s11023-026-09771-2.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

Գիտական գրականություն

1. Gray C. The right to defend oneself in person in criminal proceedings: Correia de Matos v Portugal. European Human Rights Law Review, 2018, No. 4, pp. 393-396.
2. Bassett P. The right to self-representation before International Criminal Tribunals, while not absolute, should only be denied in limited circumstances. Northern Ireland Legal Quarterly, 2011, Vol. 62, No. 3, pp. 235-247.
3. Zavoli I. The right to self-representation in international criminal Justice: Between Legal Fairness and Judicial Effectiveness. Diritto Penale Contemporaneo, 17 July 2014. Available at: https://archiviodpc.dirittopenaleuomo.org/upload/1405525080ZAVOLI_2014.pdf, ինչԿՅ Դձձի՛ 2026Յ. ՕՅՄԵԵՇ 3:
4. Zorza R. The Disconnect Between the Requirements of Judicial Neutrality and Those of the Appearance of Neutrality When Parties Appear Pro Se: Causes, Solutions, Recommendations, and Implications. Georgetown Journal of Legal Ethics, 2004, Vol. 17, p. 423.
5. Chien C. V., Kim M. Generative AI and Legal Aid: Results from a Field Study and 100 Use Cases to Bridge the Access to Justice Gap. Loyola of Los Angeles Law Review, 2025, Vol. 57, No. 4.
6. Irene Cheong et al., "How Can AI Augment Access to Justice? Public Defenders' Perspectives on AI Adoption", arXiv, 2026.
7. Graham L. Case Comment: Beuze v Belgium (Application No. 71409/10). Available at: <https://www.repository.cam.ac.uk/handle/1810/289806>, ինչԿՅ Դձձի՛ 2026Յ. ՕՅՄԵԵՇ 3:
8. Villasenor J. Generative Artificial Intelligence and the Practice of Law: Impact, Opportunities, and Risks. Minnesota Journal of Law, Science & Technology, 2024, Vol. 25, p. 25.
9. Anneli Soo, 'An Individual's Right to the Effective Assistance of Counsel versus the Independence of Counsel: What Can the Estonian Courts Do in Case of Ineffective Assistance of Counsel in Criminal Proceedings?' (2010) 17 Juridica International 252, 258-259
10. Benjamin K Brimo, 'How Should Legal Ethics Rules Apply When Artificial Intelligence Assists Pro Se Litigants?' (2022) 35 Georgetown Journal of Legal Ethics 225; Addison D Vyas, 'Against an AI Privilege' (2025) Harvard Journal of Law & Technology Digest.
11. Ravi S., McClure J. Artificial intelligence tools: A third party by any other name? Reuters, 24 March 2026. Available

- at: <https://www.reuters.com/legal/transactional/artificial-intelligence-tools-third-party-by-any-other-name—pracin-2026-03-24/>, վերջին մուտք՝ 2026թ. Մայիսի 3:
12. Trechsel S. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford University Press, Oxford, 2005. Collected Courses of the Academy of European Law, Vol. XII/3.
  13. Sidhu O. The Concept of Equality of Arms in Criminal Proceedings under Article 6 of the European Convention on Human Rights. Intersentia, Cambridge, 2017. DOI: 10.1017/9781780687452.
  14. Armour J., Parnham R., Sako M. Augmented Lawyering. University of Illinois Law Review, 2022, p. 71.
  15. Susskind R. Tomorrow's Lawyers: An Introduction to Your Future. 3rd edn, Oxford, Oxford University Press, 2023. Online edn, Oxford Law Pro, 14 May 2025. DOI: 10.1093/9780192864727.001.0001.
  16. Surden H. Machine Learning and Law. Washington Law Review, 2014, Vol. 89, p. 87.
  17. Remus D., Levy F. Can Robots Be Lawyers? Computers, Lawyers, and the Practice of Law. Georgetown Journal of Legal Ethics, 2017, Vol. 30, p. 501.
  18. Brescia R. H. What's a Lawyer For? Artificial Intelligence and Third-Wave Lawyering. Florida State University Law Review, 2024, Vol. 51, No. 3, pp. 543-596.
  19. Choi J. H., Monahan A., Schwarcz D. Lawyering in the Age of Artificial Intelligence. Minnesota Law Review, 2024, Vol. 109. Minnesota Legal Studies Research Paper No. 23-31. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4626276>. DOI: 10.2139/ssrn.4626276.
  20. Terzidou K. Generative AI systems in legal practice offering quality legal services while upholding legal ethics. International Journal of Law in Context, 2025, Vol. 21, No. 3, pp. 431-452. DOI: 10.1017/S1744552325000047.
  21. Conley A. Understanding the Duty of Competence for Attorneys Using Generative AI. North Carolina Journal of Law & Technology, 2025, Vol. 27, p. 65.
  22. Garon J. M. Ethics 3.0 - Attorney Responsibility in the Age of Generative AI. The Business Lawyer, 2023, Vol. 79, No. 1, pp. 209-220. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=4746102>
  23. Webb J. Generative Artificial Intelligence in Legal Practice: Epistemic Expertise, Unethical AI, and the Role of Virtue. Minds and Machines, 2026, Vol. 36, Article 19. DOI: 10.1007/s11023-026-09771-2.

Միջազգային փաստաթղթեր

24. Council of Europe, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (adopted 4 November 1950, entered into force 3 September 1953) ETS No 5
25. United Nations, Basic Principles on the Role of Lawyers (1990); CCBE, Charter of Core Principles of the European Legal Profession and Code of Conduct for European Lawyers (2019).

ՄԻԵԴ-Նախադեպեր

26. Pakelli v Germany, no. 8398/78, judgment of 25 April 1983.
27. Correia de Matos v Portugal [GC], no. 56402/12, judgment of 4 April 2018.
28. Pishchalnikov v Russia, no. 7025/04, judgment of 24 September 2009.
29. Artico v Italy App no 6694/74 (ECtHR, 13 May 1980)
30. Daud v Portugal App no 22600/93 (ECtHR, 21 April 1998)
31. Czekalla v Portugal App no 38830/97 (ECtHR, 10 October 2002)
32. S v Switzerland, no. 12629/87, judgment of 28 November 1991
33. Beuze v Belgium App no 71409/10 (ECtHR [GC], 9 November 2018);
34. Dvorski v Croatia [GC], no. 25703/11, judgment of 20 October 2015,

Այլ նյութեր

35. United States v. Heppner, No. 25 CR. 503 (JSR), 2026 WL 436479 (S.D.N.Y. Feb. 17, 2026).
36. Mata v Avianca Inc, 678 F Supp 3d 443 (SDNY 2023)
37. Park v Kim, No 22-2057 (2d Cir, 30 January 2024)

Անիտ Աբրամյան

Соискатель ученой степени кандидата юридических наук
факультета права Евразийского международного университета

РЕЗЮМЕ

Влияние искусственного интеллекта на реализацию права на судебную защиту

Настоящая статья посвящена влиянию искусственного интеллекта на реализацию права на судебную защиту, гарантированного подпунктом «с» пункта 3 статьи 6 Европейской конвенции по правам человека. В статье исследуется содержание права защищать себя лично и права пользоваться помощью выбранного защитника в контексте практики Европейского суда по правам человека и современной научной литературы. Особое внимание уделяется вопросу о том, могут ли инструменты искусственного интеллекта способствовать доступу к правовой информации и системам юридической помощи, не подменяя при этом квалифицированного защитника. Анализируются риски применения искусственного интеллекта, включая создание иллюзии юридической помощи, использование ошибочных или вымышленных правовых источников, утрату конфиденциальности, а также проблемы профессиональной компетентности и ответственности. В статье обосновывается, что искусственный интеллект может выступать лишь в качестве вспомогательного инструмента, применение которого должно сопровождаться четкими гарантиями, профессиональным контролем и эффективной защитой прав доверителя.

Ключевые слова: искусственный интеллект, правосудие, справедливое судебное разбирательство, право на судебную защиту, адвокатская тайна.

Anahit Abrahamyan

PHD Candidate of the Law Faculty of Eurasia International University

SUMMARY

The impact of artificial intelligence on the exercise of the right to legal defence

This article examines the impact of artificial intelligence on the exercise of the right to legal defence guaranteed under Article 6 § 3(c) of the European Convention on Human Rights. The article analyses the content of the rights to defend oneself in person and to be defended through counsel of one's choosing in light of the case law of the European Court of Human Rights and contemporary academic literature. Particular attention is given to whether artificial intelligence tools can support access to legal information and legal aid systems without replacing qualified counsel. The article analyses the risks associated with the use of artificial intelligence, including the creation of an illusion of legal assistance, the use of incorrect or fabricated legal sources, loss of confidentiality, and issues of professional competence and responsibility. The article argues that artificial intelligence may serve only as an auxiliary tool, the use of which must be accompanied by clear safeguards, professional supervision and effective protection of the client's rights.

Key words: artificial intelligence, justice, fair trial, right to legal defence, lawyer-client confidentiality.

Բնագիրը ներկայացվել է 08.05.2026թ.

Ընդունվել է տպագրության 27.05.26թ.